

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

15.07.2024. Nr. 1-8/16

Saeimas Juridiskā komisija
juridiska.komisija@saeima.lv

Par priekšlikumu iesniegšanu likumprojektam “Grozījumi Administratīvo sodu likumā par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā” (598/Lp14)

Saeima 2024. gada 20. jūnijā pirmajā lasījumā pieņēma likumprojektu “Grozījumi Administratīvo sodu likumā par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā” (Nr. 598/Lp14) (turpmāk – Likumprojekts), nosakot priekšlikumu iesniegšanas termiņu līdz 2024. gada 31.jūlijam.

Ievērojot minēto un pamatojoties uz Tiesībsarga likuma 11. panta 4. punktu, 12. panta 8. punktu un Saeimas kārtības ruļļa 95. panta pirmās daļas 8. punktu, tiesībsargs lūdz pieņemt un izvērtēt sekojošus tiesībsarga priekšlikumus Likumprojektā.

Tiesībsargs uzskata par nepieciešamu uzsvērt, ka seksuālā uzmākšanās ir daudzšķautņaina, un izpratne par to ietver ne tikai juridiskus, bet arī socioloģiskus un psiholoģiskus aspektus, kā arī jautājumus, kas saistīti ar informācijas un komunikācijas tehnoloģiju attīstību. Pēc tiesībsarga domām, izpratne par pieminētajiem aspektiem ir būtiska pēc iespējas visaptverošākas seksuālās uzmākšanās definīcijas izstrādē. Sekojoši, tiesībsargs ir sagatavojis pārskatu, kurā ir ietverti socioloģiskie, psiholoģiskie un juridiskie aspekti, kā arī izmantojot Tiesībsarga likuma 12.panta 8.punktā noteiktās tiesības, sniedz priekšlikumus par redakcijām, kuras tika izskatītas Saeimas Juridiskās komisijas Krimināltiesību un sodu politikas apakškomisijas 2024.gada 14.maija sēdē un Saeimas Juridiskās komisijas 2024.gada 12.jūnija sēdē.

[1.] Seksuālās uzmākšanās socioloģiskie un psiholoģiskie aspekti

[1.1] Statistika par seksuālo uzmākšanos Eiropas Savienībā

Līdz šim brīdim visaptverošāko un apjomīgāko pētījumu par seksuālo uzmākšanos Eiropas Savienības mērogā¹ 2012.-2014.gadā ir veikusi Eiropas Pamattiesību aģentūra (FRA).² Aptaujas nolūkos FRA atsevišķi izdalīja trīs seksuālās uzmākšanās grupas - fiziska, verbāla un neverbāla; kā arī 11 dažādus seksuālās uzmākšanās izpausmes veidus: uzmācīga aplūkošana; nevēlami un uzbāzīgi pieskārieni, apskāvieni un skūpstī; aizskarošas un uzbāzīgas piezīmes vai joki ar seksuālu pieskaņu; aizskaroši un uzbāzīgi komentāri par fizisko ārēni; aizskaroši un uzbāzīgi jautājumi par privāto dzīvi; nepiedienīga atkailināšanās; uzbāzīgi piedāvājumi tikties; nevēlami seksuāli atklāti e-pasti un īsziņas; nevēlami tuvināšanās mēģinājumi sociālajos tīklos vai tīmekļvietņu tērzētavās; uzbāzīga seksuāli atklātu attēlu, fotogrāfiju vai dāvanu sūtīšana vai demonstrēšana; piespiešana aplūkot pornogrāfiska satura materiālu. Lai gan ikdienas situācijās par seksuālas uzmākšanās mērķi vai upuri var kļūt ikviens, šī konkrētā pētījuma fokusā bija vardarbības izpausmes pret sievietēm. Minētais apstāklis ir saistāms arī ar to, ka seksuālo uzmākšanos ikdienā sievietes piedzīvo daudz biežāk nekā vīrieši.³

FRA iegūtie rezultāti norādīja, ka 55% jeb katra otrā no aptaujātajām sievietēm laikā kopš 15 gadu vecuma ir pieredzējusi vismaz vienu no minētajām seksuālās uzmākšanās izpausmēm. Savukārt katra piektā no aptaujātajām (21%) ar seksuālu uzmākšanos bija saskārusies pēdējo 12 mēnešu laikā.

Iedalījumā pēc seksuālās uzmākšanās grupām (fiziska, verbāla vai neverbāla) gandrīz katra trešā jeb 29% no aptaujātajām kopš 15 gadu vecuma bija pieredzējusi nevēlamu fizisku saskarsmi, parasti nevēlamus pieskārienus, apskāvienus vai skūpstus. Pēc FRA domām, tā kā šāda rakstura aizskārums iejaucas personas fiziskajā telpā un integritātē, tas apdraud cietušo daudz vairāk nekā verbāls aizskārums.

24% no aptaujātajām kopš 15 gadu vecuma bija pieredzējušas verbālu uzmākšanos aizskarošu seksuāla rakstura piezīmju vai joku veidā, bet 15% no aptaujātajām kopš 15 gadu vecuma, izmantojot informācijas tehnoloģijas, bija pieredzējušas neverbālu uzmākšanos. Visbeidzot, katra

¹ Tika aptaujātas 42 000 sievietes no visām Eiropas Savienības dalībvalstīm.

² FRA: [Violence against women: an EU-wide survey.](#)

³ GREVIO ekspertu grupas [Vispārējā rekomendācija Nr.1 par vardarbības pret sievietēm digitālo dimensiju](#), 11.rindkopa. 20.10.2021; Skatīt arī, Eiropas Dzimumu līdztiesības institūts (EIGE): [What is gender based violence?](#)

desmitā jeb 11% no aptaujātajām kopš 15 gadu vecuma bija saņēmušas nevēlamus seksuāli aizskarošus e-pastus vai īsziņas, vai saskārušās ar aizskarošiem nepiedienīgiem tuvināšanās mēģinājumiem sociālajos tīklos, bet 5% no aptaujātajām ar tiem bija saskārušās pēdējo 12 mēnešu laikā.

Atbildot uz aptaujā uzdoto jautājumu par nepatīkamāko pieredzēto seksuālās uzmākšanās incidentu, trešdaļa no aptaujātajām jeb 33% norādīja nevēlamus pieskārienus, apskāvienus vai skūpstus, un visbiežāk – 42% gadījumu - kā vainīgais tika norādīta nepazīstama persona, bet 18% gadījumos nepatīkamākā seksuālās uzmākšanās pieredze notika darba vidē (18%) vai saskarsmē ar kādu no personiskā paziņu loka (18%). Visbeidzot, aptaujas dalībnieces norādīja, ka lielākajā daļā dzīvē pieredzētajos nepatīkamākajos incidentos 86% varmākas bija vīrieši .

[1.2.] Atkārtota viktimizācija un aizskārums daudzveidība

FRA pētījumā tika konstatēts, ka saskarsme ar seksuālo uzmākšanos nav vienreizēja pieredze, jo cietušās personas ar to var saskarties atkārtoti. 19% no aptaujātajām kopš 15 gadu vecuma bija cietušas vismaz no viena no pētījumā minētajiem seksuālās uzmākšanās veidiem vismaz divas reizes, savukārt 6% no aptaujātajām kopš 15 gadu vecuma bija saskārušās ar seksuālo uzmākšanos vismaz sešas reizes. Vairāk nekā trešā daļa jeb 37% bija saskārušās ar diviem vai trijiem dažādiem seksuālās uzmākšanās veidiem, 27% bija saskārušās ar četriem līdz sešiem dažādiem seksuālās uzmākšanās veidiem, bet 8% aptaujāto kopš 15 gadu vecuma bija saskārušās ar vismaz septiņiem dažādiem seksuālās uzmākšanās veidiem.

[1.3.] Varmākas profils

Atbilstoši FRA pētījuma datiem 68% no visām sievietēm, kas bija cietušas no seksuālās uzmākšanās, nebija iepriekš pazīstamas ar vainīgo, savukārt aptaujātās, kas norādīja, ka bija iepriekš pazīstamas ar vainīgo un izvēlējās atzīmēt vairākus atbilžu variantus, norādīja, ka varmāka ir bijis priekšnieks, kolēģis vai klients (32%), vai arī paziņa/draugs (31%). Gadījumos, kad varmāka ir bijis nepazīstams, aptaujātās visbiežāk bija saskārušās ar nepiedienīgu atkailināšanos (83%) un uzmākšanos sociālajos tīklos (73%), vai arī seksuāla rakstura e-pastiem un īsziņām (46%). Savukārt gadījumā, kad aizskārums bija noticis darba vidē no kolēģu vai priekšnieku puses, cietušajām visbiežāk bija uzdoti uzbāzīgi jautājumi par privāto dzīvi (33%). Visbeidzot aptaujātās, kas bija saskārušās ar seksuālo uzmākšanos no paziņu vai draugu puses, visbiežāk norādīja uz pornogrāfiska rakstura satura demonstrēšanu pret viņu gribu (35%).

[1.4.] Aizskāruma psihoemocionālās sekas

Seksuālās uzmākšanās sekas nebeidzās kopā ar nodarījumu. Šie aizskārumi apdraud ne tikai personas fizisko integritāti, tostarp dzimumneaizskaramību, bet negatīvi ietekmē arī personas psiholoģisko integritāti, kas ir saistīts ar to, ka seksuālās uzmākšanās mērķis vai sekas ir upura cieņas aizskaršana. FRA pētījumā tika padziļināti analizētas šo nodarījumu psihoemocionālās sekas, kā arī pašu cietušo attieksme pret nodarījumu un varmāku.

Lielākā daļa cietušo pēc incidenta vēlāk izjuta dusmas (45%), aizkaitinājumu (41%) vai apmulsumu (36%). Gandrīz katra trešā no aptaujātajām (29%) izjuta arī bailes, bet katra piektā (20%) - apkaunojumu. Attiecībā uz ilgtermiņa sekām, 20% no aptaujātajām norādīja uz neaizsargātības sajūtu, kas viņām radās pēc incidenta, 14% aptaujāto parādījās trauksme, bet 13% aptaujāto norādīja, ka incidents iedragāja viņu pašapziņu un pašvērtējumu.

Cietušās arī tika aptaujātas par to, vai viņas kādam izstāstīja par incidentu. 37% aptaujāto par notikušo nevienam nebija teikušas. No tām aptaujātajām, kuras bija runājušas vai ziņojušas par incidentu, 28% izstāstīja draugam, 24% - ģimenes loceklim vai radniekam, 14% - dzīvesbiedram. Tikai 4% aptaujāto vērsās tiesībsargājošajās iestādēs, un mazāk nekā 1% sazinājās ar juristu, cietušo atbalsta organizācijām vai arodbiedrībām.

FRA secinājumi apstiprina, ka seksuālā uzmākšanās mūsdienās ir sastopama visās Eiropas Savienības valstīs, tā ir daudzveidīga un var notikt jebkurā vidē – gan ikdienā, gan darba vidē, gan studiju laikā. Par tās upuri var kļūt jebkurš, un šāds aizskārums ietekmē gan fizisko, gan psihoemocionālo integritāti. Tiesībsarga ieskatā, minētie apsvērumi un socioloģiskā izpratne būtu jāņem vērā arī strādājot pie visaptverošas seksuālās uzmākšanās juridiskās definīcijas, kas būtu pielāgotu mūsdienu realitātei, tai skaitā, moderno informācijas un komunikāciju tehnoloģiju izmantošanai un aizskārumiem, kas notiek digitālajā vidē.

[2.] Seksuālās uzmākšanās juridiskie aspekti

Eiropas Savienības primārajos tiesību aktos nav ietverta seksuālās uzmākšanās definīcija, tomēr tās aizliegums ir ielasāms caur dzimumu diskriminācijas aizliegumu, kas ir ietverts Eiropas Pamattiesību hartas 21.pantā un Līguma par Eiropas Savienības darbību 19.pantā, kas deleģē Eiropas Savienības institūcijām pilnvaras paredzēt pasākumus, lai cīnītos ar visa veida diskrimināciju. Attiecīgi, šī pilnvarojuma ietvaros šāda definīcija tika izstrādāta un iekļauta

sekundārajos tiesību aktos - Eiropas Savienības direktīvās,⁴ taču ir jāņem vērā šo direktīvu ierobežotais tvērums, proti, tās ir attiecināmas tikai uz nodarbinātības un preču-pakalpojumu pieejas sfēru, vai arī vardarbību pret sievietēm un vardarbību ģimenē. Vienlaikus Latvijā ir spēkā arī Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un visa veida vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu⁵ (turpmāk – Stambulas konvencija), kuras 40.pants ietver nosacījumus par seksuālo uzmākšanos.

Iepriekš minētās direktīvas definē “uzmākšanos”⁶ jeb “aizskaršanu”⁷ un “seksuālo uzmākšanos”, savukārt Stambulas konvencija definē seksuālo uzmākšanos.

Uzmākšanās definīcija. ES direktīvas ⁸	Seksuālā uzmākšanās. ES direktīvas ⁹	Seksuālā uzmākšanās. Stambulas konvencija ¹⁰
Nevēlama rīcība saistībā ar kādas personas dzimumu, kuras mērķis vai sekas ir personas cieņas aizskaršana un iebiedējošas, naidīgas, degradējošas, pazemojošas vai aizskarošas vides radīšana.	Jebkāda veida personai nevēlama vārdiska, nevārdiska vai fiziska seksuāla rakstura rīcība, kuras mērķis vai sekas ir personas cieņas aizskaršana, jo īpaši, ja tā rada iebiedējošu, naidīgu, degradējošu, pazemojošu vai aizskarošu vidi. Kiberuzmākšanās ¹¹ - uzmākšanās, izmantojot informācijas un komunikācijas tehnoloģijas (piemēram, nelūgta attēla, video vai cita līdzīga materiāla, kurā attēloti dzimumorgāni, nosūtīšana personai; pornogrāfiska satura radīšana, izmantojot dziļviltojumu) ja šāda rīcība minētajai personai varētu radīt smagu psiholoģisku kaitējumu.	Jebkāda nevēlama verbāla, neverbāla vai fiziska seksuālā uzvedība, kuras mērķis vai sekas ir cilvēka cieņas aizskaršana, īpaši tad, ja tiek radīta iebiedējoša, naidīga, pazemojoša, apkaunojoša vai uzbrūkoša vide.

⁴ Direktīva 2004/113/EK, ar kuru īsteno principu, kas paredz vienlīdzīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm, attiecībā uz pieeju precēm un pakalpojumiem, preču piegādi un pakalpojumu sniegšanu; Direktīva 2006/54/EK par tāda principa īstenošanu, kas paredz vienlīdzīgas iespējas un attieksmi pret vīriešiem un sievietēm nodarbinātības un profesijas jautājumos; Direktīva 2010/41/ES par to, kā piemērot vienlīdzīgas attieksmes principu vīriešiem un sievietēm, kas darbojas pašnodarbinātas personas statusā, un ar kuru atceļ Padomes Direktīvu 86/613/EEK; Direktīva 2024/1385/ES par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē apkarošanu.

⁵ [Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu](#)

⁶ Direktīvas 2004/113/EK 2.panta pirmās daļas c) punkts; Direktīvas 2006/54/EK 2.panta pirmās daļas c) punkts.

⁷ Direktīvas 2010/41/ES 3.panta pirmās daļas c) punkts.

⁸ Supra 4.

⁹ Ibid.

¹⁰ Supra 5.

¹¹ Direktīva 2024/1385/ES.

Direktīvas un Stambulas konvencija izdala trīs veidus, kā var izpausties seksuālā uzmākšanās – kā fiziska darbība, vārdisks (verbāls) aizskārums vai nevārdisks (neverbāls) aizskārums. Direktīvas un arī Stambulas konvencija neizdala kādu no minētajiem veidiem pēc smaguma pakāpes, tomēr, kā jau bija minēts iepriekš, FRA pētījumā ir uzsvērts, ka fiziskā uzmākšanās ir nepatīkamākā, jo tā tieši aizskar personas fizisko integritāti.

Fizisks aizskārums (piemēri)	Vārdisks aizskārums (piemēri)	Nevārdisks aizskārums (piemēri)
Jebkāda veida nevēlams fizisks kontakts - pieskārieni, apskāvieni, satveršana, skūpstīšana, kniebšana, masāža.	Personas klātbūtnē – seksuāli aizskarošas piezīmes, seksualizēti joki, komentāri par ārieni vai privāto dzīvi, uzmācīgi aicinājumi uz tikšanos vai stāties dzimumattiecībās; Attālināti – seksuāli aizskaroša satura vēstules, e-pasti, īsziņas, balss ziņas.	Seksualizēti žesti, dzimumakta imitēšana, atkailināšanās, skaņas, sejas mīmika, erotisku vai pornogrāfisku attēlu demonstrēšana, kā arī nosūtīšana pa pastu, e-pastu vai ziņu apmaiņas lietotnēs.

Ņemot vērā iepriekš minēto, ir izceļami šādi elementi, kas raksturo seksuālās uzmākšanās gadījumus (ES direktīvu un Stambulas konvencijas ietvarā):

- Rīcības nevēlamais raksturs. Šis ir zināmā mērā subjektīvs kritērijs, jo tikai persona, pret kuru ir vērsta rīcība, var izlemt, vai tā ir pieņemama vai arī nevēlama. Turklāt, rīcība, kas sākotnēji tika uztverta kā pieņemama, var vēlāk kļūt par nevēlamu.
- Rīcībai vienmēr ir seksuāls konteksts. Šis savukārt ir objektīvi konstatējams kritērijs. Nekonstatējot rīcības seksuālo raksturu, tā tik un tā ir “uzmākšanās” direktīvu izpratnē, taču tā nebūs “seksuāla uzmākšanās”.

- Rīcības mērķis, nolūks un sekas – tā vienmēr būs vērsta uz personas cieņas aizskaršanu un pazemošanu. Šis elements kopsakarā ar citiem iepriekš minētajiem var palīdzēt nošķirt komplimentu izteikšanu no uzbāzīgām seksuāla rakstura piezīmēm, komentāriem vai jokiem. Turklāt minētās darbības rada tādu vidi, kurā personai būtu fiziski vai psiholoģiski nepatīkami atrasties.¹²
- Var attiekties uz situācijām, kuras ietver varas stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu, gadījumos, kad cietusī persona un varmāka ir savstarpēji pazīstami un atrodas atšķirīgās varas un sociālās hierarhijas pozīcijās.¹³
- Digitālā dimensija – ietilpst Stambulas konvencijas 40.panta tvērumā. Dalīšanās ar attēliem un video ierakstiem bez personas piekrišanas; intīma rakstura attēlu un video ierakstu iegūšana un izplatīšana bez personas piekrišanas; seksualizēts bulings; kiberflašings; draudi, piespiešana un izspiešana.¹⁴ GREVIO Vispārējā rekomendācijā Nr.1 ir ietverti arī piemēri minētajām darbībām, kas ietver dziļviltojumu izmantošanu seksualizēta un pornogrāfiska satura radīšanā, aizskarošu komentāru un piezīmju izplatīšanu, izmantojot sociālos tīklus, seksuālu un pornogrāfisku materiālu nosūtīšanu, izmantojot tiešsaistes vietnes, lietotnes, kā arī citas datņu apmaiņas programmas un tehnoloģijas.¹⁵

Saturiski Stambulas konvencijā ietvertā definīcija atkārtoti Eiropas Savienības tiesību aktos aprakstīto definīciju attiecībā uz trīs izpausmes veidiem, darbības raksturu un nevēlamību, kā arī nodomu aizskart personas cieņu un radīt nepatīkamas fiziskas vai psiholoģiskas sekas. Jāatzīmē, ka GREVIO Vispārējā rekomendācijā Nr.1 iestrādātās pieejas lielā mērā saskan ar prasībām, kuras izvirza Direktīva 2024/1385/ES, proti, gan Eiropas Savienības, gan Eiropas Padomes institūcijas ir vienisprātis, ka seksuālā uzmākšanās kā parādība aptver ne tikai ikdienas vidi, bet ar to var saskarties arī digitālajā vidē.

¹² Paskaidrojošais ziņojums par Konvencijas par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu, 208.-209. rindkopa.

¹³ Ibid.

¹⁴ 2021.gada 20.oktobrī GREVIO ekspertu grupa, kas ir Stambulas konvencijas uzraudzības institūcija, publicēja Vispārējo rekomendāciju Nr.1 par vardarbības pret sievietēm digitālo dimensiju.

¹⁵ Supra 3, 37. – 39.rindkopas.

[3.] Pašreizējā situācija Latvijā

[3.1.] Piemērojamie tiesību akti

Nevienā no spēkā esošajiem Latvijas tiesību aktiem nav ietverta seksuālās uzmākšanās definīcija. Darba likuma 29.panta septītā daļa un Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 3.¹ panta astotā daļa aizliedz “personas aizskaršanu”, ar ko tiek saprasta nevēlama rīcība, kas saistīta ar cietušā piederību pie noteikta dzimuma, tajā skaitā — seksuāla rakstura rīcība, ja šādas rīcības mērķis vai rezultāts ir personas cieņas aizskaršana un iebiedējošas, naidīgas, pazemojošas, degradējošas vai aizskarošas vides radīšana. Abās normās izmantotā definīcija izmanto Eiropas Savienības tiesībās paredzēto pieeju, kas ir izskaidrojams ar to, ka ar minētajām Darba likuma un Patērētāju tiesību aizsardzības likuma normām tika pārņemtas Direktīvas 2004/113/EK un Direktīvas 2006/54/EK prasības.

Administratīvo sodu likuma par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā 11.¹ pants par administratīvi sodāmām atzīst vairākus agresīvus pret citu personu vērsta uzvedības veidus, kas, cita starpā, izpaužas kā draudi radīt kaitējumu personas vai tās tuvinieku veselībai vai dzimumneizskaramībai, ja ir bijis pamats baidīties, ka šie draudi var tikt īstenoti, kā arī personas uzmācīga vajāšana (izsekošana, novērošana vai nevēlama, uzbāzīga un traucējoša saziņa). Arī šajā normā nav ietverta seksuālās uzmākšanās definīcija, tomēr pirmsšķietami šīs normas tvērums varētu iekļaut arī atsevišķus uzmācīgākos seksuālās uzmākšanās veidus, tomēr no normas dispozīcijas izriet, ka, lai to varētu piemērot, minētajām darbībām ir jāsasniedz noteikts apdraudējuma līmenis.

Attiecībā uz iespēju seksuālās uzmākšanās gadījumiem piemērot normas, kas paredz sodu par huligānismu, tiesu praksē ir nostiprinājies viedoklis, ka darbības, kuras izdarītas personisku attiecību dēļ un apdraud tikai cietušā likumīgās intereses, par huligāniskām var tikt atzītas tikai tad, ja tās papildus rupji traucē sabiedrisko mieru.¹⁶

Līdz ar to ir nepieciešams skaidrāk gan definēt terminu “seksuālā uzmākšanās”, gan noteikt ietvaru, kādā iedzīvotāji var aizsargāt savas tiesības.

¹⁶ Augstākās tiesas 2014.gada 19.septembra [anonimizēts lēmums](#) lietā Nr.11380056411; skatīt arī Augstākās tiesas [apkopojums](#) “Tiesu prakse huligānisma lietās”.

[3.2.] Likumdošanas iniciatīvas

2024.gada 14.maija Saeimas Juridiskās komisijas Krimināltiesību un sodu politikas apakškomisija izskatīja Tieslietu ministrijas 2024.gada 24.aprīļa vēstuli Nr. 1-11/1353 “Par seksuālās uzmākšanās tiesiskā regulējuma nepieciešamību”,¹⁷ ar kuru būtu paredzama administratīvā atbildība par seksuālo uzmākšanos, ietverot to Administratīvo sodu likumā par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā, savukārt par kriminalizējamu nodarījumu būtu atzīstama tāda seksuāla uzmākšanās, kas izdarīta, izmantojot uzticību, autoritāti vai citādu ietekmi uz cietušo. Ar seksuālo uzmākšanos Tieslietu ministrijas priekšlikuma izpratnē tiek saprasta “nevēlama seksuāla rakstura fiziska, mutvārda vai rakstveida darbība, kas vērsta uz personas cieņas aizskaršanu un kas nostādījusi personu iebiedējošos, naidīgos, pazemojošos, degradējošos vai aizskarošos apstākļos”.

2024.gada 12.jūnijā Saeimas Juridiskā komisija izskatīja Saeimas deputātu iesniegto likumprojektu “Grozījumi Administratīvo sodu likumā par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā” (Nr.598/Lp14),¹⁸ kurš tika pieņemts Saeimā 1.lasījumā 2024.gada 20.jūnijā.¹⁹ Atbilstoši deputātu piedāvātajai normas redakcijai ar seksuālu uzmākšanos tiek saprasta “nevēlama pret citu personu vērsta jebkāda veida verbāla, neverbāla, digitāla vai fiziska seksuāla rakstura rīcība, kuras mērķis vai sekas ir personas cieņas vai privātuma aizskaršana, jo īpaši, ja tā rada iebiedējošu, naidīgu, degradējošu, pazemojošu vai aizskarošu vidi”.²⁰

[4.] Tiesībsarga priekšlikumi

Tiesībsargs ir iepazinies ar Saeimas deputātu un Tieslietu ministrijas priekšlikumiem seksuālās uzmākšanās definīcijas izstrādē, kas ļautu aizpildīt pašlaik tiesību aktos esošo robu. Tiesībsargs konceptuāli atbalsta atbildības noteikšanu par seksuālo uzmākšanos, kā to paredz Stambulas konvencijas 40.pants. Tiesībsargs vērš Saeimas Juridiskās komisijas uzmanību uz to, ka pēc Stambulas konvencijas spēkā stāšanās Latvijā jautājums par seksuāla rakstura vardarbības, tai skaitā seksuālās uzmākšanās definīciju, tiks aktualizēts arī GREVIO veiktās Stambulas konvencijas dalībvalstu uzraudzības procesā.²¹

¹⁷ Tieslietu ministrijas 2024.gada 24.aprīļa vēstule Nr. 1-11/1353 “Par seksuālās uzmākšanās tiesiskā regulējuma nepieciešamību”

¹⁸ Likumprojekts “Grozījumi Administratīvo sodu likumā par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā” (Nr.598/Lp14).

¹⁹ <https://titania.saeima.lv/LIVS14/saeimalivs14.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttcategory=598/Lp14>

²⁰ Saeimas Juridiskās komisijas 2024.gada 12.maija sēdes protokols Nr.141.1.9/3-40-14/24.

²¹ Skatīt, piemēram, 2022.gada 13.oktobra GREVIO Izvērtējuma ziņojumu par Igauniju, 186. – 189.rindkopa (GREVIO secinājumi par seksuālās uzmākšanās definīciju Igaunijas tiesību aktos).

Nemot vērā iepriekš minētos apsvērumus, tiesībsargs izsaka šādus priekšlikumus:

1. Papildināt Administratīvo sodu likumu par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā ar 11.² pantu šādā redakcijā:

“11.² Seksuāla uzmākšanās.

Par seksuālu uzmākšanos, tas ir, par nevēlamu jebkāda veida verbālu, neverbālu vai fizisku seksuāla rakstura rīcību, kuras mērķis vai sekas ir personas cieņas aizskaršana, jo īpaši, ja tā rada iebiedējošu, naidīgu, degradējošu, pazemojošu vai aizskarošu vidi, piemēro naudas sodu no (...) līdz simt četrdesmit naudas soda vienībām”.

Definīcijas izstrādē tiesībsargs aicina izmantot Eiropas Savienības tiesību aktos un Stambulas konvencijā izmantoto vienoto pieeju, kas nosaka, ka seksuālā uzmākšanās var izpausties kā fiziska, verbāla (vārdiska) vai neverbāla (nevārdiska) rīcība. Šāds sadalījums ļauj skaidri diferencēt dažādos seksuālās uzmākšanās izpausmes veidus, kā arī ņem vērā GREVIO atziņas, ka rakstveida seksuālā uzmākšanās, atkarībā no sarakstes satura, var būt gan verbāla, gan neverbāla rīcība.

Tiesībsargs vērš Saeimas uzmanību uz to, ka seksuālā uzmākšanās pēc savas būtības vienmēr ir vērsta uz personas cieņas aizskaršanu, līdz ar to nav nepieciešams atsevišķi izdalīt privātuma aizskārumu, kas ir darīts likumprojekta pašreizējā redakcijā “mērķis vai sekas ir personas cieņas vai privātuma aizskaršana”, jo saturiski privātums ir šaurāks jēdziens, kas jau ietilpst personas cieņas tvērumā.

Tiesībsargs arī norāda, ka seksuālā uzmākšanās ne vienmēr ir vērsta pret konkrētu citu personu – tā var būt vērsta arī uz neprecizētu personu loku, piemēram, seksualizēti joki vai komentāri studentu auditorijas priekšā vai dzirdot citiem darba kolēģiem, bet tik un tā radīt attiecībā uz citām personām nevēlamas sekas un degradējošu vidi. Attiecīgi likumprojekta pašreizējā redakcija, kas ietver nosacījumu “nevēlama pret citu personu vērsta (...) rīcība” var nepamatoti sašaurināt sodāmo darbību loku.

Attiecībā uz administratīvā soda noteikšanu par seksuālo uzmākšanos, tiesībsargs aicina normā paredzēt minimālo sankcijas robežu, atstājot konkrētā apmēra noteikšanu likumdevēja ieskatā. Tai pašā laikā tiesībsargs vērš Saeimas uzmanību uz apstākli, ka pašlaik Administratīvo sodu likuma par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā 11.¹ pants paredz naudas sodu no 14 līdz 100 naudas vienībām, savukārt seksuālā uzmākšanās būtu uzskatāma par tikpat smagu, ja ne smagāku nodarījumu, par kuru būtu

jāparedz līdzvērtīgas sankcijas robežas, attiecīgi likumprojektā nosakāmajai minimālajai sankcijas robežai būtu jābūt vismaz 14 naudas vienību apmērā.

2. Tiesībsargs uzskata, ka par seksuālo uzmākšanos ir nosakāma gan administratīvā atbildība, gan kriminālatbildība, konkrēto atbildības veidu nosakot atkarībā no seksuālās uzmākšanās veida nopietnības, tai skaitā, cietušā atkarību no varmākas kā piedāvāts Tieslietu ministrijas priekšlikumā. Gadījumā, ja konceptuāli tiktu atbalstīta pieeja diferencēt atbildības veidus atkarībā no nodarījuma smaguma, tiesībsargs aicina paredzēt kriminālatbildību arī par tādu seksuālo uzmākšanos, kam ir atkārtota vai ilgstoša nodarījuma pazīmes.
3. Tiesībsargs aicina turpināt diskusiju par darbībām digitālajā jeb informācijas un komunikācijas tehnoloģiju vidē, jo īpaši ņemot vērā GREVIO Vispārējā rekomendācijā Nr.1 ietvertās atziņas par seksuālo uzmākšanos digitālajā vidē, kā arī no Direktīvas 2024/1385/ES pārņemšanas izrietošos pienākumus attiecībā uz kiberuzmākšanās definīcijas noteikšanu nacionālajos tiesību aktos.
4. Papildus tam, tiesībsargs vērš Saeimas uzmanību, ka saskaņā ar Direktīvas 2024/1385/ES 28.pantu, gadījumā, ja persona no seksuālās uzmākšanās ir cietusi darba vietā un saskaņā ar nacionālajiem tiesību aktiem minētais nodarījums ir noziedzīgs nodarījums, valstij ir jānodrošina cietušajām personām un darba devējiem pieejami konsultāciju pakalpojumi, kas ietver informāciju par veidiem, ar kādiem atbilstoši risināt šādus seksuālas uzmākšanās gadījumus, kā arī tiesiskās aizsardzības līdzekļiem, lai neļautu noziedzīga nodarījuma izdarītājam ierasties darba vietā. Minētās direktīvas prasības norāda uz to, ka seksuālā uzmākšanās kā noziedzīgs nodarījums nav risināma tikai ar sodu politiku, bet likumdevējam ir jāparedz arī atbalsta un konsultāciju pasākumi cietušajiem, kas ietvertu, piemēram, valsts kompensāciju likuma "Par valsts kompensāciju cietušajiem" 1.panta un 3.panta ceturtās daļas 3.punkta izpratnē, sociālās rehabilitācijas pakalpojumus, juridisko palīdzību un citus pasākumus.

Tiesībsargs pauž cerību, ka apkopotā informācija būs noderīga Saeimas Juridiskās komisijas darbā, izstrādājot normatīvo regulējumu, kas paredz atbildību par seksuālo uzmākšanos.

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons

* No 2024.gada janvāra Tiesībsarga biroja gatavotie dokumenti tiek formatēti, ievērojot piekļūstamības prasības personām ar uztveres un redzes traucējumiem.